

ข้อคิดบางประการ ในการพัฒนาอุตสาหกรรม

สุนันท์ภักธิธา นิลแจ้ง*

ในรอบปีนี้ มีความเคลื่อนไหวที่น่าสนใจในภาคเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีความพยายามจากรัฐ หรือแม้กระทั่งภาคเอกชน ที่จะผลักดันยุทธศาสตร์การพัฒนาในรูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่า การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ และการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจร่วมระหว่างประเทศไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ซึ่งข่าวความเคลื่อนไหวนี้ทำให้หลายคนเกิดความหวังขึ้นมาว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวจะนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของการจ้างงาน และการมีเสถียรภาพมั่นคงยิ่งขึ้นทางการเมืองในพื้นที่นี้

อุตสาหกรรม เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจสาขาหนึ่ง ซึ่งมักจะถูกยกให้เป็นแกนสำคัญของแผนการพัฒนาทางเศรษฐกิจในพื้นที่ต่างๆ และแน่นอนว่าคงจะมีบทบาทสำคัญในยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย อย่างไรก็ตามในขณะที่อุตสาหกรรมเปรียบเสมือนพระเอกขึ้นมาช่วยอุดกระชากเศรษฐกิจให้ดีขึ้นทันตาเห็นตามทัศนะของคนบางกลุ่มนั้น ในมุมมองของคนอีกกลุ่มหนึ่งอุตสาหกรรมกลับมีภาพลักษณ์ที่ไม่สู้ดีนัก หรือจะเรียกว่า เป็นผู้ร้ายก็ได้ ในทำนองที่เป็นตัวทำลายคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทำลายโครงสร้างดั้งเดิมทางสังคม และส่งเสริมระบบวัตถุนิยม-ทุนนิยม

บทความนี้ใคร่จะเสนอข้อคิดบางประการที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่อย่างพอเหมาะพอดี ส่งผลในทางบวกพอสมควร และไม่ก่อให้เกิดผลในทางลบมากเกินไป อย่างไรก็ตามบทสรุปของวิถีทางที่เหมาะสมในการพัฒนา ก็คงจะต้องอาศัยการประสานความคิดเห็นระหว่างผู้เชี่ยวชาญหลายฝ่ายในทางวิชาการ ตัวแทนจากกลุ่มผู้

ที่ได้รับทั้งผลกระทบในทางบวกและทางลบจากอุตสาหกรรม และการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหานี้โดยการศึกษารายละเอียดให้มากขึ้น

ทำไมต้องมีอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมเป็นกิจกรรมการผลิตขั้นที่สอง ที่เชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมการผลิตขั้นต้น (เกษตรกรรม, ประมง, ป่าไม้, เหมืองแร่) กับกิจกรรมการผลิตขั้นที่สาม (การค้า, บริการ) เพราะอุตสาหกรรมช่วยแปรรูปวัตถุดิบ เพื่อเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค โดยผู้บริโภคไม่ต้องยุ่งยากในการทำวัตถุดิบมาแปรรูปเอง ถ้าเป็นในสมัยก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม มนุษย์มีการดำรงชีพอยู่อย่างง่าย ๆ สินค้าอุปโภคบริโภคมีไม่กี่ปชนิดและสามารถผลิตแปรรูปได้เองในครัวเรือน อย่างเช่น การทอผ้า สานเสื่อ การทำวัสดุก่อสร้างบ้านเรือน แต่ในสมัยปัจจุบันสินค้าอุปโภค

* อาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บริโภคนิยมมากมายหลายชนิดมีความซับซ้อนในการผลิตการแปรรูปมากขึ้น ในขณะที่ผู้บริโภคเคยชินกับความสะดวกในการบริโภคสินค้าอุตสาหกรรม และไม่สามารถดำรงชีพอยู่อย่างง่าย ๆ เหมือนในอดีต ดังนั้น คนส่วนใหญ่ในยุคนี้จำเป็นต้องพึ่งพิงการดำรงชีวิตกับการอุตสาหกรรมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

เมื่อมองจากมุมมองของผู้บริโภคแล้ว ในแง่ของผู้ผลิตทางเศรษฐกิจเอง อุตสาหกรรมเป็นการเพิ่มมูลค่าวัตถุดิบให้สูงขึ้น ทำรายได้ให้กับพื้นที่มากขึ้น และก่อให้เกิดการจ้างงานมากขึ้น ในกรณีของประเทศไทยนั้น ในอดีตเป็นประเทศเกษตรกรรมที่รายได้ส่วนใหญ่ของประเทศมาจากการขายทรัพยากรวัตถุดิบที่ผ่านการแปรรูปขึ้นต้นมาเท่านั้น อย่างเช่นการส่งออก ข้าว ไม้สัก ยางพารา ทุบูก ในอดีตซึ่งมูลค่าของวัตถุดิบนั้นมีมูลค่าต่ำมากเมื่อเทียบกับปริมาณของสินค้าที่ผลิตและส่งออก ในขณะเดียวกัน สินค้าอุตสาหกรรมสมัยใหม่จากต่างประเทศได้เข้ามาตีตลาดในประเทศไทย ทำให้สินค้าพื้นบ้านจากอุตสาหกรรมในครัวเรือน ในชุมชนที่เคยมีการผลิตมาแต่ดั้งเดิม ไม่อาจสู้กระแสความนิยมในการบริโภคสินค้าอุตสาหกรรมสมัยใหม่ได้ และนอกจากสินค้าอุปโภคบริโภคแล้ว ประเทศไทยยังซื้อสินค้าอุตสาหกรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาประเทศแบบสมัยใหม่ เช่น ในด้านการก่อสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้น ถ้าไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศ ดังที่กล่าวได้จากการขายทรัพยากรวัตถุดิบ ก็คงไม่เพียงพอกับรายจ่ายในการซื้อสินค้าต่างๆ เข้ามาสนองความต้องการของผู้บริโภค และมาใช้ในการพัฒนาประเทศเป็นแน่ ยิ่งกว่านั้นทรัพยากรวัตถุดิบก็คงจะหมดลงไปอย่างรวดเร็วเพราะขายในเชิงปริมาณมากกว่าเพิ่มมูลค่า

ด้วยเหตุนี้ เศรษฐกิจไทยก็ยังมีบริโภคนิยมสินค้าอุตสาหกรรมก็มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นมาในประเทศด้วย มิฉะนั้นประเทศคงจะเป็นหนี้จากการบริโภคสินค้าของคนในประเทศ

โดยที่รายได้นั้นไม่อาจจะใช้หนี้ได้อย่างเพียงพอ ถึงแม้ว่าจะมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นๆ ด้วยก็ตาม นอกเสียจากคนในประเทศจะเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตโดยหันกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และลดการบริโภคสิ่งที่มีใช้ความจำเป็นพื้นฐานอย่างในบางประเทศซึ่งมิได้พัฒนาแบบสมัยใหม่มากนัก

อุตสาหกรรมแบบใหม่

อุตสาหกรรมมีหลากหลายประเภทขึ้นอยู่กับว่าจะใช้อะไรเป็นตัวจำแนกประเภท ถ้าใช้ขนาดการผลิตมาจำแนกก็อาจแบ่งเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดย่อม ถ้าใช้นโยบายของรัฐทางการตลาดมาจำแนก ก็อาจแบ่งเป็นอุตสาหกรรมส่งออก อุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า อุตสาหกรรมเพื่อบริโภคในท้องถิ่น ถ้าใช้ประเภทของสินค้ามาจำแนกก็อาจแบ่งเป็นอุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมแต่ละประเภท น่าจะคำนึงถึงการสอดคล้องกับทรัพยากร วัตถุดิบ โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้อุตสาหกรรมมีบทบาทเป็นพระเอกมากกว่าผู้ร้าย เท่าที่ผ่านมามีบางยุคสมัย มีการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และไม่นำไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมอย่างแท้จริงเช่น อุตสาหกรรมที่เน้นการใช้ทุน และเครื่องจักรมากกว่าแรงงานและวัตถุดิบในประเทศ ทำให้ประเทศต้องเป็นหนี้มากขึ้นจากการสั่งซื้อเครื่องจักรราคาแพง โดยที่บริษัท (ต่างประเทศ) ผู้ขายมีความได้เปรียบที่ได้รับการลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีการนำเข้าเครื่องจักรชนิดนั้นๆ ในขณะเดียวกัน การจ้างงานก็มีไม่มากนัก ด้วยเหตุที่เครื่องจักรได้มาทดแทนแรงงานคน ซึ่งโรงงานบางแห่งสามารถดำเนินการผลิตได้ในปริมาณมาก โดยใช้คนงานยี่สิบเครื่องจักรไม่กี่คนเท่านั้น

อุตสาหกรรมบางประเภทที่รัฐเคยส่งเสริมในอดีต เป็นอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า ซึ่งดูเผินๆ น่าจะเป็นนโยบายที่ถูกต้อง เพราะประเทศเสียดุลการค้าต่างประเทศจากการสั่งซื้อสินค้าเข้ามา มาก ก็น่าจะผลิตสินค้าในประเทศนั้นขึ้นมาใช้บริโภคเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐพัฒนาอุตสาหกรรมตามนโยบายนี้ไประยะหนึ่ง ก็ได้รับคำตอบว่าเป็นนโยบายที่ไม่เหมาะสมนัก เพราะอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าหลายชนิดนั้นใช้ทุนสูง ใช้เทคโนโลยีและวัตถุดิบจากต่างประเทศ ทำให้กลายเป็นสภาพจากผู้สั่งซื้อสินค้าสำเร็จรูปขั้นสุดท้าย เป็นผู้สั่งซื้อสินค้าทุน (เครื่องจักรและเทคโนโลยี) และสินค้าขั้นกลาง

(วัตถุดิบเพื่อนำมาผลิตในอุตสาหกรรม) แล้วเอามาผลิตเอง ซึ่งปรากฏว่าการขาดความชำนาญในการผลิตและการที่ต้นทุนสูงทำให้สินค้าที่นั้นนอกจากคุณภาพสู้สินค้าชนิดเดียวกันจากต่างประเทศไม่ได้แล้ว ราคาแพงกว่าซื้อจากต่างประเทศอีกด้วย กลายเป็นว่าผู้บริโภคในประเทศต้องบริโภคสินค้าในราคาที่แพงขึ้น ปัจจุบันคณาจารย์นโยบายส่งเสริมการลงทุนแล้ว รัฐค่อนข้างจะส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งออก ซึ่งก็น่าจะเป็นนโยบายที่เหมาะสม ถ้าเน้นการแปรรูปจากวัตถุดิบหลักในประเทศ โดยเฉพาะวัตถุดิบจากภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีปัญหาการขาดตลาดให้กับผลผลิตเกษตรหลายชนิดเป็นการเพิ่มมูลค่าวัตถุดิบ และเป็นตลาดรองรับภาคเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามเท่าที่ผ่านมาการประสานกันระหว่างภาคเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมสำหรับผลผลิตหลายชนิดอาจยังไม่มีเท่าที่ควรด้วยหลายสาเหตุเป็นต้นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศเป็นเกษตรกรรายย่อยมีที่ทำกินแปลงเล็กๆ กระจุกกระจาย การควบคุมคุณภาพของผลผลิตเกษตรให้เป็นมาตรฐานเดียวกันเพื่อป้อนสู่โรงงานนั้นทำได้ลำบาก นอกจากว่ามีระบบที่เชื่อมโยงกันได้รองรับอยู่แล้ว อาจผ่านพ่อค้าคนกลางหรือการรวมตัวของกลุ่มเกษตรกร หรือการจัดการเองของโรงงาน อย่างไรก็ตามแล้วแต่ สิ่งที่ต้องคำนึงก็คือ การประสานกันอย่างพอเหมาะพอดี เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทั้งฝ่ายเกษตรกร และอุตสาหกรรมโดยไม่มีกรณีราคาหรือโง่งราคาในการซื้อขายวัตถุดิบเกินสมควร

อุตสาหกรรมที่มีมักจะถูกลืมหรือไม่ให้ความสำคัญเท่าใดนักคือ อุตสาหกรรมขนาดย่อม อุตสาหกรรมในครัวเรือน หรืออุตสาหกรรมพื้นบ้าน เช่น อิฐ ดินเผา บุดู ข้าวเกรียบ กรงนกเขา ผ่าป่าเต๊ะ ความจริงอุตสาหกรรมประเภทนี้ เป็นอุตสาหกรรมที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นมากกว่าอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ไม่ต้องลงทุนสูง ไม่ใช่เทคโนโลยีสูงและสามารถกระจายแหล่งผลิตออกไปตามชุมชนรองๆ นอกตัวเมืองได้ โดยไม่ต้องตั้งจุด

แรงงานให้มากระจุกตัวอยู่ในตัวเมือง หรือย่านอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมบางชนิดนั้น แรงงานสามารถรับงานไปทำที่บ้านได้ ในบางขั้นตอนการผลิตโดยที่ไม่ต้องมาอยู่ในสภาพแวดล้อมของระบบโรงงาน อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมขนาดย่อมนี้มักจะมีตลาดไม่กว้างนัก และไม่ทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยรวมสูงขึ้นได้อย่างรวดเร็วทันใจ

อุตสาหกรรมตั้งที่ไหนดี

ทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมของอุตสาหกรรม ถ้ามองในแง่ของผู้ประกอบการ ก็คงจะเป็นทำเลที่ทำให้การประกอบการนั้น ได้กำไร หรืออย่างน้อยก็ไม่ขาดทุน โดยทั่วไปแล้วเราจะพบอุตสาหกรรมกระจายตัวอยู่ตามแหล่งวัตถุดิบหลักๆ ในการผลิต โดยเฉพาะวัตถุดิบที่เสื่อมสภาพได้ง่าย วัตถุดิบที่มีน้ำหนักมาก และมูลค่าต่ำไม่คุ้มกับการขนส่ง ตัวอย่างของอุตสาหกรรมประเภทนี้ ได้แก่ อุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำที่อยู่ติดกับท่าเทียบเรือประมง อุตสาหกรรมน้ำตาลที่อยู่ติดกับแหล่งผลิตอ้อย อุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่อยู่ใกล้แหล่งแก๊สธรรมชาติ

อุตสาหกรรมบางประเภทถ้าใช้แรงงานมาก ก็มักจะเลือกอยู่ในพื้นที่ที่มีแรงงานจำนวนมากและค่าแรงถูก เราจึงพบว่าการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตอุตสาหกรรมบางประเภทจากประเทศที่มีค่าแรงแพงมาอยู่ประเทศที่มีค่าแรงถูกกว่า ซึ่งทำให้เกิดภาพลวงตาของการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศที่เป็นฐานการผลิต

อุตสาหกรรมบางประเภทจะตั้งอยู่ใกล้แหล่งตลาด ถ้าเป็นตลาดในประเทศก็อาจตั้งอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ ซึ่งมักเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมขนส่งสินค้า การกระจายสินค้าไปยังตลาดต่างๆ เป็นการลดต้นทุนค่าขนส่ง หรือถ้าเป็นตลาดต่างประเทศก็พยายามตั้งอยู่บริเวณเมืองท่าส่งออก หรือเมืองชายแดนที่เป็นด่านส่งออก โดยได้รับความสะดวกจากการผลิตแล้วส่งออกได้ทันที บางกรณีถ้าใช้วัตถุดิบเครื่องจักรที่นำเข้ามาก็ยิ่งสะดวกขึ้นไปอีก เพราะโรงงานอยู่ใกล้อยู่แล้ว ยิ่งกว่านั้นถ้ามีโครงข่ายคมนาคมที่สร้างเชื่อมโยงกับแหล่งวัตถุดิบในประเทศ ก็จะช่วยอำนวยความสะดวกในการขนส่งวัตถุดิบมาผลิต และส่งออกได้ทันทีซึ่งโครงการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจตามชายทะเล และพื้นที่บริเวณชายแดนของประเทศไทย อาจเกิดขึ้นจากแนวคิดในกรณีนี้ก็ว่าได้ สำหรับที่ตั้งเฉพาะของอุตสาหกรรมหลายๆ แห่งที่ผ่านมาทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอยู่มาก โดยความเป็นจริงแล้ว สภาพแวดล้อมที่เสียไปหรือถูกกระทบกระเทือนนั้นเป็นต้นทุน หรือค่าใช้จ่ายที่ผู้ขายมักจะเป็นชุมชนอันเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม ผลกระทบต่อสุขภาพของ

ประชาชนอันเกิดจาก กลิ่น คว้น เสียง หรือ ชยะกัถิ ผลกระทบ ต่อการทำมาหากินดั้งเดิมของประชาชน เช่น ผู้ที่เคยจับ หรือ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในแม่น้ำลำคลอง หรืออ่าว ชายทะเล ซึ่งได้ รับความกระทบกระเทือนจากน้ำเสียกัถิ ค่าใช้จ่ายเหล่านี้ไม่เป็น ธรรมต่อผู้จ่ายแท้จริง คือ กลุ่มประชาชนเหล่านี้ และเป็น ที่ น่าคิดว่า จะคำนวณต้นทุนค่าใช้จ่ายเหล่านี้อย่างไร และกำไร หรือรายได้จากอุตสาหกรรมนั้น มีต้นทุนที่มองไม่เห็นแฝงอยู่ อย่างมหาศาล ดังนั้น การเลือกที่ตั้งอุตสาหกรรม ควรจะเลือก ที่ที่ตั้งที่ไม่เบียดเบียนชุมชนและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิม ถึงแม้ว่าที่ตั้งดังกล่าวอาจเพิ่มต้นทุนค่าขนส่งวัตถุดิบและสินค้า

ให้มากขึ้นก็ตาม แต่ถ้ายังอยู่ในขอบเขตแห่งกำไรก็น่าจะดีกว่า บริเวณที่ให้กำไรสูงสุดแต่เกิดปัญหากับชุมชนและสภาพแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาพื้นที่ควร จะคำนึงถึงด้วย

โดยสรุปแล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมก็คงจะต้องคิดกัน อย่างรอบคอบมากกว่า การพยายามดึงให้มีการลงทุนในพื้นที่ อย่างเดียว มิฉะนั้นอาจมีอุตสาหกรรมบางหน่วยผลิตที่สร้าง ความรบกวนให้กับชุมชนมากกว่าจะสร้างงาน และก่อให้เกิดการ กระจายรายได้อันเป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

- นโรดม ปาลกะวงศา. ภูมิศาสตร์อุตสาหกรรม : แนววิเคราะห์ระดับจุลภาค. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- ภาควิชาเศรษฐศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. การศึกษาถึงการพัฒนาอุตสาหกรรม กอสมิระกัถิเพื่อการส่งออกของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2524.
- สุวินัย ภรณวลัย. ทฤษฎีบรรษัทข้ามชาติ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.
- อุตสาหกรรม, กระทรวง. ความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมไทย. กรุงเทพฯ : กระทรวงอุตสาหกรรม, 2526.

ผู้จัดทำโดย	รศ.ดร. รุ่งเรือง
ชื่อ	คู่มือการเขียน
ผู้เรียบเรียง	รศ.ดร. รุ่งเรือง

